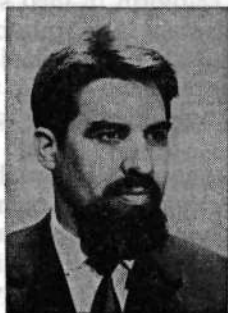

Slovenski narod in slovenska kultura

Na to temo je Društvo slovenskih pisateljev (dvaindvajset njegovih članov) 8. in 9. januarja razpravljalo v Cankarjevem domu. Odmev na to javno tribuno je bil že v Sloveniji velik, segel pa je tudi v širši jugoslovanski prostor in bil marsikdaj tudi ostro odklonilen. Ne glede na različne ocene te tribune in na polemiko, ki jo je sprožila, lahko trdimo, da se je razprava dotaknila problematike, ki tudi širšo javnost resnično zanima. Na temeljna vprašanja, ki jih je odpirala, seveda ni mogla odgovoriti, ker odgovor nanje lahko da samo naša družba kot celota, je pa z njimi ponudila v razmislek marsikaj, kar ni samo stvar pisateljev. In to je njena nesporno pozitivna stran. To in ono s te razprave so že objavili razni slovenski dnevniki, tedniki in štirinajstdnevnik, s pričujočo objavo nekaterih razprav s tega srečanja skuša tudi Sodobnost zabeležiti ta dogodek, ne nazadnje tudi zato, ker prav v naši reviji posvečamo tej tematiki že nekaj časa posebno pozornost. V tej objavi so avtorji razpršeni po vrstnem redu, kot so nastopali v Cankarjevem domu.

Ur.

Za narodno in kulturno identiteto

Ciril
Zlobec

Utegne se pokazati, morda prav kmalu, da današnja razprava ne bo temu ali onemu pogodu, v Sloveniji in zunaj nje. Vendar že samo dejstvo, da do nje prihaja, in sicer skoraj docela spontano, ob minimalni, komaj omembe vredni zunanji pobudi, je najbrž dovolj tehten dokaz, da je potreba po takšni razpravi že kar v zraku, da je o položaju in usodi slovenskega naroda tudi v tem trenutku

treba govoriti in je soodvisna povezava med slovenskim narodom in slovensko kulturo nadvse naravna. Reči je celo mogoče, da je odgovorno razmišljanje o narodu že po tradiciji — a danes nič manj — nerazdvojljivo povezano s temeljnimi vprašanji slovenske kulture. To velja, in najbrž še bolj, tudi obratno.

Misel, da bo univerzalna komunikacija, jezik znakov, šifer in števil, zrahljala občutek tesnejše povezanosti z narodno skupnostjo, se v slovenskem primeru ne uresničuje, vsaj za zdaj je mogoče trditi nasprotno: nacionalna zavest je tako rekoč vsepovsod navzoča, tako ali drugače jo tudi izražajo vsi sloji prebivalstva, pogosto se razkriva

v boleči obliki, v njej nista tako redka zaskrbljenost in občutek ogroženosti. Zaskrbljenost zaradi česa? Zaradi česa občutek ogroženosti? Lahko je ugotoviti, da to v nas obstaja, da nas po svoje hromi, ker ni daleč od malodušja, nas pa hkrati tudi združuje, premaguje določeno socialno in duhovno razslojenost, ki se nam je zdela nujen davek moderni družbi, v bližnji prihodnosti v naših očeh le še bolj izrazita. Je to paradoks, ki ga sociologija, psihologija in politična teorija niso predvidevale? Ali je čisto preprosto naravna in prastara potreba, ki jo je moderni čas, v katerega morda po najbolj trnovi poti tudi mi stopamo, postavil pred nas kot eksistenčno nujo, kot *conditio sine qua non* dostojanstvenosti našega današnjega in jutrišnjega življenja, posameznikovega in skupnega? Pod to potrebo, ki je pogoj dostojnega življenja, pojmem iracionalno in ožaveščeno potrebo po *identiteti*, zgodovinsko nacionalni in intimno človeški. Zaradi tega se mi tudi zdi, da ni prazno razmetavanje besed, če se sprašujemo tudi takrat, ko ne najdemo odgovora: Kaj smo Slovenci kot narod, kaj vsak od nas kot njegovi člani, kakšna sta naš položaj in usoda v jugoslovanski skupnosti in Jugoslaviji v nas in v svetu.

Največkrat se seveda o svoji usodi ne sprašujemo celovito; nagnjeni ali prisiljeni smo v hitro reagiranje, zato se največkrat izražamo parcialno, kjer nas trenutno pač najbolj žuli: v gospodarstvu, v mednarodnih odnosih, v slabši povezanosti s svetom, v gordijskih vozlih kulture, šolstva, zdravstva, znanosti, zaskrbljujoče ravni natalitete, vse manjše skrbi za stare, v težavah zaposlovanja, v nemočnem opazovanju siromašenja družbe in lastnega, osebnega življenja, skratka: nevrvalgičnih točk je veliko in vsaka od njih nas zmore zaposliti v celoti, da nismo zmožni celovitega pregleda nad lastno usodo.

Tudi zato so takšne javne razprave o celovitih in med seboj povezanih stvareh, kot sta narod in kultura, potrebne in morale bi bili zaželeni, pa čeprav ne bo mogoče iz njih izluščiti najuspešnejših poti in oblik našega zgodovinskega obnašanja, upravičeno pa je upanje, da nas bodo spodbudile v bolj obvezujočo in bolj odgovorno razmišljanje o sebi.

Razveseljivo je, da smo v teh letih ekonomske in družbene stiske že skoraj uveljavili in zdaj utrjujemo prepričanje, da je razmišljanje in razprava o vseh pomembnih zadevah naroda in družbe naša pravica in dolžnost, ne le opravilo ali celo rutinsko delo specializiranih ustanov, organizacij in izvršnih vrhov. Pravica in dolžnost nas vseh, vendar kot nuja, kot biološki in etični imperativ, ne kot tisto zgolj površinsko, ne vem če bolj naivno ali slaboumno veselje nad golo navzočnostjo v javnosti v slogu »Vsi smo ustvarjalci«.

Ne glede na težave, ki jih imamo in jih bomo še imeli sami s sabo in drug z drugim, gre na primer šteti za uspeh, ki odstira meglo z naše nacionalne identitete, odločno zavrnitev trojanskega konja, tako imenovanih skupnih programskih jeder, ki skušajo — in to celo na nizki ravni — podržaviti vzgojo, izobraževanje, kulturo in celo našo zavest; prav tako je v pozitivno bilanco treba prišteti prizadevanja pisateljev, da bi po knjigi lastne zgodovine, materialne in duhovne; listali brez cenzure in avtocenzure, pa naj gre za pomor narodnih izdajalcev, za Dachauske procese ali Goli otok, kajti že to, kar je bilo napisanega in izreče-

nega doslej o teh temah, pospešuje našo zrelost, hkrati pa smo tudi že prišli do tiste točke, ko samo odpiranje problemov ni več dovolj, kajti: zdaj ko postajata tudi naša novejša zgodovina in bližnja preteklost vse bolj odprta knjiga, ni več dopusten, vsaj etično ne, fanatizem predru-gačenja za vsako ceno, uveljavljanja *pars pro toto*, ker se to pač neko-mu bolj izteče. Gotovo ni v prid krepitve naše nacionalne in individual-ne identitete teza, da so bila leta 1941—45 na slovenskih tleh samo leta revolucije, kajti zgodovinsko dejstvo je, da so bili usodni razlogi za slovensko obnašanje v tem času in sam njihov vrstni red precej drugač-ni: najprej vojna, nato genocidna okupacija, nato množični narodno-osvobodilni boj in šele z njim in v njegovem okviru revolucija. Torej noben del, pa naj bo še tako temen, grozovit in obsojanja vreden, ne more postati parabola za celoto, čeprav je prav tako tudi nasprot-no: nobena celota nas ne more zavezati, da ne bi imeli pravice raziskati tudi zadnje podrobnosti, razgaliti tudi najmanjšo človeško podlost. Po vsakršni analizi je razumno pričakovati pametno sintezo.

In morda prav te nam danes najbolj manjka. Kajti če je kaj resnično tragičnega v naši nacionalni psihi, je prav obremenjenost s preteklostjo, ki nam onemogoča, da bi se bolj zavzeto in odgovorno ukvarjali vsaj s tisto svojo prihodnostjo, ki bo že jutri naša sedanost in morda še za na-šega življenja že tudi naša preteklost. Naj bom konkreten: hkrati s pisanjem o Golem otoku, Dachauskih procesih, poboju domobrancev in še čem iz preteklosti je v javni razpravi tudi projekcija o razvoju Slo-venije do leta 2000. Ta razvojni program je skrajno pragmatističen, zelo malo ali skoraj nič se ne ukvarja z bistvom naše nacionalne eksistence prav v duhovnem, intelektualnem smislu, v smislu naše jutrišnje identite-te, ko bomo prav tako kot danes, le da še bolj izrazito in brezobzirno, soočeni s težavami in nasprotji znotraj lastnega naroda, širše družbe in države. Najbrž je že za nami obdobje, ko se je zdelo, da že nekaj dobre volje urejuje naše življenje, nasprotja se poglobljajo in nastajajo nova, tudi na tisti ravni, ko gre za naše skupno življenje, ki ga nekoliko patetično imenujemo nacionalna usoda, odbiranje in zavračanje posta-jata vse bolj vsakdanji pojav, zato je skoraj nerazumljivo, da smo tako mlačni do lastne zamisli o svojem jutrišnjem dnevu. Kje iskati vzrok, da nas »Slovenija 2000« tako malo zanima, tudi pisatelji nimamo, kot vse kaže, posebno razvite futurološke žilice. O dilemah in razpotjih izpred štiridesetih let razpravljamo kot ob odprtih ranah sedanjega trenutka, pota, ki bodo uravnavala naše življenje čez deset, petnajst let, se nam zdijo meglena in daljna kot Rimska cesta. Ali smo res tako obteženi z bolečino, ki praviloma meži iz že doživljenega, da nam je tako malo do načrtovanja samih sebe v prihodnosti, ki je že tako blizu, da bi morala biti obvladljiva? Narod, ki je bolj zagledan v preteklost kot v prihodnost, je narod v stiski. In stiska, ki jo Slovenci doživljamo ta tre-nutek, prav gotovo ni majhna.

In če se zavedamo, da je prav malo idile v položaju in življenju slovenskega naroda, prav gotovo ni razumno, če si takšno idilo skušamo slikati v državnem okviru: tudi v mednacionalnih odnosih in v odnosih med republikami so številna razhajanja in nasprotja naravna. Navidez nepomembna afera okrog programskih jeder nas je poučila, da je pa-metneje ostati vsak pri svojem, kadar je poenotenje sinonim za nazado-

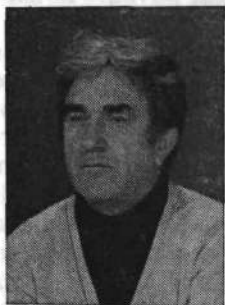
vanje, za načrtovano siromašenje. Redefiniranje slovenstva v sedanjem trenutku v Jugoslaviji, tudi z mislijo na prihodnost seveda, je akcijska potreba našega življenja, naša dolžnost do samih sebe in do vseh tistih, s katerimi živimo v isti skupnosti. Čigava je ta naloga? Najbrž lahko nastane le kot najbolj optimalna rezultanta različnih ocen in predvidevanj, izkušenj in načrtovanj, ne nazadnje tudi kot rezultanta med politično in kulturno mislijo. Ne plediram za spravo v sedanji naježenosti med politiko in kulturo, če je sploh mogoče in dopustno tako preprosto opredeliti neko konfliktnost ali konfliktno napetost, ki so je polni časopisni stolpci in revije in je že kar močno naelektrena v zraku. Sem pa prepričan, da nobeno področje samo zase ne more zagotoviti tiste nacionalne identitete, o kateri je bil v tem razmišljanju že večkrat govor, in ne utreti tiste poti, ki nas bo popeljala iz sedanje stagnacije, ali kot pravijo v tujini, iz naše »stagbilizacije«. Čeprav imamo Slovenci dokaj visoko mnenje o svoji duhovni vrednosti in ustvarjalni energiji, bi vendarle kazalo računati na celoten nacionalni potencial, ki nam je v tem srednjeevropskem prostoru ob koncu drugega tisočletja več kot potreben. Janzenizem pri Slovencih kot vemo, ni samo historičen pojav: najdemo ga tudi danes tako med politično elito kot med kulturniškim ekskluzivizmom. In če se z metlo vsaj dotaknemo svojega praga, če že po njem ni mogoče pometati, ker stoji pred vrati in za njim cela vojska čuvarjev, kaj drugega kot klasičen janzenizem je, kot najbolj svež primer, knjiga, ki jo pod celovitim in obvezujočim naslovom *Slovenska sodobna poezija* ponuja javnosti Tine Hribar, kot da gre za nacionalno antologijo, mnogo bolj pošteno in strokovno bi bilo, če bi jo njen sestavljalec natančneje opredelil kot *knjigo zvestih*, saj gre v resnici samo za sodelavce revije, ki ji je bil prav Hribar doslej glavni in odgovorni urednik in je eno njenih glavnih načel *razločevanje*. Torej spet tipično slovensko obnašanje, klasičen primer ek v siljevanja *pars pro toto*. Da ne bo nesporazuma: ne točim solzá užaljenosti zaradi tega, primer navajam predvsem zato, da bi ovrigel sleherno iluzijo o možnosti kakršnihkoli idiličnih odnosov v slovenskem javnem življenju. Tudi v kulturi. Nasprotja se poglobljajo, iskrena in naravna pa tudi poniglava in klanovska. Toda to je naša realnost.

In samo če se te in vsake druge realnosti zavedamo, če jo ohranjamo na rešetu ali piedestalu, saj je končno vseeno, javnega kritičkega interesa, bomo sami sebe in drug drugega prisilili, da slabo umika in z dobrim sodeluje v skupnem projektu našega sedanjega in jutrišnjega življenja.

Od leta 1941 pa vsaj še pet let po osvoboditvi smo bili že kar do bolečine, včasih že smrtno nevarno nagnjeni v prihodnost. Če se bo sedanje ozračje javnih razprav nadaljevalo, bomo govorili samo še o dolgovih in naši nemoči, da bi se jih znebili, in tako postali sužnji lastnega malodušja. Tudi to je realnost, mi lahko vsakdo oporeka, vem, najbolj kruta realnost, vendar si moramo ob njej ustvariti še neko drugo realnost, ki nam bo pomagala, da bomo ostali svobodni in notranje pokončni. Zato je potrebno razmišljati o prihodnosti in jo načrtovati na ravni in v razmerah moderne družbe, z usklajevanjem skupnih interesov, kot pravimo, pa tudi z ostrim dialogom, polemiko, nasprotovanjem in razhajanjem, le da bomo v tem skupnem ognju križajočih se energij

znali utrjevati v sebi tisto, ki naj nam pomaga ne le za preživetje, ampak za dostojanstveno skupno in individualno življenje.

Da pa to skupno in individualno življenje nameravamo živeti tudi v prihodnje kot Slovenci s svojo nezamenljivo identiteto, ki naj ne bo le skupek posebnih nravi in zgodovinskega spomina, ampak tudi optimalna vsota ustvarjalnih energij, ni najbrž nobenega dvoma.

Bojan
Štih

Nujnost redefiniranja naše zgodovine

Če dovolite, bom kot predsedujoči sam nadaljeval z besedo na tem našem zboru. Tovarišu Borisu Pahorju pa se zahvaljujem za njegov nastop. Moja beseda bo zelo kratka. Ima en sam namen. Opozoriti želim na nekatere bistvene probleme, ki so skoroda akutne narave v sedanjem trenutku slovenskega naroda in njegove republike ali države, narodove kulture in njene prihodnosti.

Da pa bi ilustriral stanje, v katerem živimo kot nacionalno občestvo in kot nacionalna zgodovina pa tudi kot narodnoosvobodilni boj in revolucija, naj mi bo dovoljeno prebrati iz Dela dne 3. januarja letos tole: »Niti ena od nacionalističnih parol — o veliki Albaniji, veliki Makedoniji, neodvisni Hrvaški, združeni Sloveniji ali veliki Srbiji — ne more uspevati na tleh samoupravne enakopravnosti delavcev, delovnih ljudi in občanov, ampak samo na tleh krepitve etatizma in države, ki si jo prisvajajo nacionalisti.« To je rekel tovariš Dušan Popović, član predsedstva PK ZK Vojvodine v intervjuju za časopis Magyar Szó. Z omenjenimi nepremišljenimi besedami je bil program Prešerna in Smoleta, Levstika in Cankarja pa tudi komunistične stranke Slovenije in Osvobodilne fronte slovenskega naroda ponižan do primerjave s kolaboracionistično NDH. Prosim vas, da z aplavzom izrazimo svoj protest proti omenjenemu razvrednotenju slovenskega nacionalnega in socialnega programa. (aplavz).

Kot narod, ki je v protifašističnem boju evropskih narodov in revolucionarnih gibanj storil vse, kar je veleval čas, imamo moralno pravico zahtevati od tovariša Dušana Popovića popravek ali pa opravičilo. To zahtevamo v imenu tistih mrtvih, ki smo jih že pokopali ali pa jih bomo morali še pokopati. (Dolgotrajen in spontan aplavz v dvorani).

Danes se pogovarjamo o slovenskem narodu, o njegovi kulturi, o njegovi socialistični družbi. O napakah te družbe, pa tudi o pozitivnih stvareh te družbe. Pogovarjamo se v času, ki ga smemo opisati kot čas globalne moralne krize socializma, kakršen se nam predstavlja v leninistično-stalinistični politični redakciji. Iz te globalne moralne krize so v evropskem in svetovnem prostoru v zadnjih dveh ali treh desetletjih poizkušali številni subjekti odkriti pot v socializem s človeškim obrazom. Pri tem mislim na vse delavske in intelektualne revolucije na